

SAŽETA ISTORIJA

Dr Kembel
Prajs

STARI EGIPAT

Prevela s engleskog
Dubravka Srećković Divković

■ Laguna ■

Naslov originala

Dr Campbell Price

BRIEF HISTORIES: ANCIENT EGYPT

Copyright © Campbell Price 2024

Translation copyright © 2026 za srpsko izdanje, LAGUNA

Dejvidu, najnesebičnijoj duši

SADRŽAJ

Hronološka tablica	9
UVOD: Zašto nam je stari Egipat toliko zanimljiv?	11
1. Kako su Egipćani doživljavali vreme?	19
2. Koliko je faraon bio moćan?	31
3. Kakvo je bilo životno okruženje u starom veku?	41
4. Kako se sastati s bogom?	53
5. Ko je šta zapisao?	63
6. Čime se bavio običan narod?	75
7. Šta biva kad neko umre (a bogat je)?	85
8. Kako su izgledali stari Egipćani?	97

9. Koliko je Egipat bio povezan s drugim kulturama?	107
10. Zašto se toliko starina nalazi van Egipta? . .	119
Izjave zahvalnosti	133
<i>O autoru</i>	135

HRONOLOŠKA TABLICA

Predinastički period	5300–3000. p. n. e.
Ranodinastički period	3000–2686. p. n. e.
Staro carstvo	2686–2160. p. n. e.
Prvi međuperiod	2160–2055. p. n. e.
Srednje carstvo	2055–1650. p. n. e.
Drugi međuperiod	1650–1550. p. n. e.
Novo carstvo	1550–1069. p. n. e.
Treći međuperiod	1069–664. p. n. e.
Pozni period	664–332. p. n. e.
Period Ptolemejâ	332–30. p. n. e.
Rimski period	30. p. n. e. – 395. n. e.
Vizantijski period	395–642. n. e.
Arapska osvajanja	642. n. e.
Osmanlijska vladavina	1517–1914. n. e.
Britanska vladavina	1882–1922. n. e.
Republika	od 1953. n. e.

UVOD

Zašto nam je stari Egipat toliko zanimljiv?

Kada se kaže „stari Egipat“, većini naših savremenika pred očima će se stvoriti jedan vrlo jasno određen skup slika: piramidâ, bogova sa životinjskom glavom, faraona i mumifikovanih zemnih ostataka. To je jedinstveno zavodljiva i egzotična smeša. Ali takva predstava o starom Egiptu često nema nikakvih dodirnih tačaka sa okolnim kulturama starog veka, kasnijim istorijskim periodima i današnjim žiteljima Egipta. Uzroci egiptološke isključivosti uistinu su mnogobrojni, pa je stoga, pre no što pokušamo da istražimo stari Egipat, važno da prepoznamo neke takve pristrasne stavove.

Živo se sećam svojih prvih susreta sa starim Egipćanima, u doba kad mi je bilo pet ili šest godina. Odrastao sam u Glazgovu, gde su me moji vodili u Umetničku galeriju i muzej „Kelvingrouv“, duboko

poštovani dragulj u kulturnoj kruni grada. Unutrašnjost tog zdanja imala je neki karakterističan miris – aromu starine, tako sam zamišljao, mada je vjerojatnije posredi bilo isparenje sredstva za glancanje podova. Taj miris je odmah po ulasku najavljivao prisustvo drevnih ljudi i predmetâ u muzeju. Prilikom svog prvog susreta oči u oči s njima, pamtim, osetio sam načas razočaranje kad sam zavirio u vitrinu s mumifikovanim telom nekog starog Egipćanina. Umotano obličje u delimično otvorenom kovčegu bilo je pocrnelo od smole i nije ispunilo moje očekivanje da ugledam opakog progonitelja u belim zavojima iz crtanih filmova nadahnutih starim Egiptom koje sam gledao svake subote pre podne.

Bio je to klasičan slučaj gde je posetilac, to jest ja, stupio u određeni prostor sa već izgrađenom svešču o onom što očekuje tu da vidi – zato što je u našem modernom svetu „stari Egipat“ izrazito univerzalno prepoznatljiv brend. Međutim, ta kratkotrajna senka nezadovoljstva izazvana nečim što se kosilo s mojim predubedenjima nije uspela da osujeti začaranost koja me je zahvatila istog trena i nastavila da jača. Otad ću tražiti knjige, dokumentarce, igrane filmove, igračke, razglednice; sve čega je moguće dokopati se. Nema šta nisam želeo. Stari Egipat je postao predmet mog opsesivnog interesovanja; predah od

svakodnevice, utočište od školskog siledžije. Upravo ću takvu detinju – možda i detinjastu opčinjenost gajiti čitavog života.

Uprkos tome što su slično iskustvo doživeli mnogi (uglavnom zapadni) egiptolozi, retko kad preispitamo na koji način ono utiče na našu percepciju sada kad smo odrasli. Takvo nevino strahopoštovanje i zadivljenost zaklanjaju od nas realnost i složene slojeve života u starom veku; stanovnike starog Egipta posmatramo kroz sopstvena iskustva s modernim svetom, zaslepljeni bleskom njihovih najvećih sačuvanih postignuća, a istovremeno smo nasledili predrasude Grka i Rimljana koji su snishodljivo gledali na žitelje doline Nila zbog njihovog verovanja u bogove smešnog izgleda, čudnih društvenih običaja i odnosa prema pokojnicima kao prema ribi za usoljavanje.

Stari Egipat je profinjeno nepotpun. S obzirom na parcijalnu prirodu arheološke građe, neizbežno osećamo potrebu da sami popunimo prazna mesta: zamišljamo rasuđivanje drevnog doba u okolnostima koje već dobro znamo ili smo makar s njima upoznati. Ne odolevamo primamljivosti umetničkih rekonstrukcija raznih spomenika na papiru – dovršenih zdanja glatkih linija i jarkih boja, koja kao da su spremljena za budućeg investitora – i oživljavanja

lica preminulih pojedinaca digitalnom metodom ili u fizičkoj formi od voska ili bronz. Svaka takva maštovita rekonfiguracija poziva nas da upoznamo te ljude iz daleke prošlosti – i oglasimo svoje srodstvo s njima.

Za ova dva veka što su protekla od prvog dešifrovanja hijeroglifa, uspeli smo da utvrdimo približan izgovor mnogih staroegipatskih imena. Možda baš zato osećamo takvu direktnu, ličnu povezanost – sličnu osećaju koji nam se javi kad obnovimo prepisku s nekim tek maglovito upamćenim davnim korespondentom. Sačuvalo se bezbroj tragova, ličnih predmeta i spomenika. Kad je početkom devetnaestog veka većina natpisa na njima prvi put temeljnije proučena, zamišljalo se da će oni razotkriti tajne svojih vlasnika – poput nekog iskrenog autobiografskog zapisa koji čitamo u originalu. Avaj, za većinu hijeroglifskih tekstova ispostavilo se da su verski zapisi koji se u najvećoj meri pridržavaju strogih formula, tako da izučavaocima nisu pružili razumevanje kakvo su priželjkivali. Naučna ispitivanja mumifikovanih ostataka i danas prate istu matricu. Koren naših želja i dalje počiva u voajerskoj radoznalosti.

Stari Egipat je dosledan. Od pravila uspostavljenih oko 3000. godine pre nove ere – u vezi s likovnom obradom ljudi, životinja i biljaka – uglavnom

se nije odstupalo ni u naredna tri milenijuma, što je stvorilo doslednost u stilu prikazivanja. Zatražite od slučajnog prolaznika gotovo bilo gde u svetu da prepozna da li je neka slika iz doba faraona i najverovatnije će to umeti. Vizualne aluzije i dobro poznati motivi na njima toliko su prepoznatljivi da se maltene može zaključiti kako su stari Egipćani usvojili potpuno šablonski pristup umetnosti.

No koliko god se mi trudili da objektivno protumačimo sačuvanu građu, neminovno je da pišemo nekakve sopstvene istorije, a ne istoriju stvarnih starih Egipćana. I možda su oni baš zato tako uporno popularni: deluju nam bezbedno nepoznato, ali ujedno i duboko prisno. Imamo utisak da je lako prikupiti njihova imena i slike – iz društvenih okruženja koja su međusobno često udaljena stotinama kilometara i hiljadama godina – i stvoriti nešto što nama liči na celovitog starog Egipćanina. Igramo se ulepšavanja sa sopstvenom predstavom o faraonskoj kulturi.

Stari Egipat je fotogeničan. Spomenici Egipta za beleženi su već na nekim najranijim fotografijama. Kako se arheologija sve više vrednovala kao nauka, tako su i metode dokumentovanja, poput fotografije, preuzimale sve važniju ulogu u predstavljanju arheoloških tehnika, ali i u njihovom sprovođenju

u delo. Često izrazito stilizovana, lišena svedočanstava o živim stanovnicima Egipta, fotografija je naročito problematična zbog tendencije da izoluje i oboji romantičnom bojom faraonske spomenike, prikazujući pristrasno viđenje kao objektivnu istinu. I muzeji i fotografije ključni su činilac u aktivnom stvaranju istorije „starog Egipta“ umesto da nam je samo predočavaju.

Stari Egipat je unosan brend. On se prodaje. Više od svih drugih starih kultura on se povezuje s basnoslovnim bogatstvom i preterivanjima. Delimično je to simptom toga što je sačuvana materijalna građa u najvećoj meri povezana s mrtvima. Tako se naša vizija drevne prošlosti dvostruko izvitoperuje: većina ljudi koji su živeli u faraonskom Egiptu nije mogla da priušti sebi složeni proces mumifikacije niti monumentalne grobnice, a predmeti i iskazane predstave odnose se na idealizovane ambicije u pogledu večnosti i nisu verodostojne vremenske kapsule stvarnog života – uprkos zaključcima na koje nas navodi arheološka retorika.

Imajući ta upozorenja na umu, hajde da istražimo materijalnu građu koja nam može pružiti određenu sliku o tome kako je bilo živeti u doba faraonâ. To uključuje i naš pokušaj da utvrdimo kako su stari Egipćani doživljavali i kategorisali najvažnije

pojmove – protok vremena, upravljanje državom, religiju – ili naprosto da upitamo kako je izgledalo njihovo društveno uređenje – ko je šta radio, i zbog čega. Staroegipatski pristup mnogim stvarima značajno se razlikovao od pristupa susednih kultura i današnjih naroda. Nastojmo da nijednog trenutka ne zaboravimo ograničenost materijalne građe – od koje je veliki deo sada fizički van Egipta – dok budemo odgovarali na pitanja potekla iz perspektive drugačije od one iz koje su ih sagledavali sami stari Egipćani.

1.

Kako su stari Egipćani doživljavali vreme?

Carica Kleopatra VII (30. godina p. n. e.) živela je bliže našem vremenu nego dobu nastanka piramida u Gizi, koje su izgrađene oko 2500. godine p. n. e. Dajmo sebi koji časak da pojmimo tu činjenicu. Po merilima civilizacija koje obično opisujemo rečju „velike“, kultura nama poznata kao „stari Egipat“ trajala je neverovatno dugo – oko 3.000 godina. Istoričari su često suviše obuzeti deljenjem tog džinovskog vremenskog raspona na manje, lakše savladive periode, premda su takve podele možda značajnije nama, današnjim posmatračima, nego onima koji su živeli u samo doba vladavine faraonâ. Egipтологи i dalje više vole taj uprošćeni tok, počev od razdoblja koje oni nazivaju Starim carstvom (faza izgradnje velikih piramida), preko Srednjeg carstva (koje se smatra nekom vrstom zlatnog veka) do Novog

carstva (kad su na prestolu bile slavne ličnosti poput Tutankamona i Ramzesa II), razdeljen periodima decentralizacije poznatim kao prvi, drugi i treći međuperiod.

Primamljivo zgodna jedinica za razumevanje Egipta iz ugla moderne istorije jeste „dinastija“ ili „carska kuća“, koja nam je kao pojam poznata iz novijih evropskih monarhija. Iako je u izvesnoj meri korisna, podela po porodicama je složena, a u stvarnosti se nasleđe vlasti u Egiptu nije ograničavalo na biološko srodstvo; presto je retko kad prelazio direktno od oca sinu kao po onom idealnom scenariju kakav nam sugeriše drevni mit o ubijenom bogu Ozirisu kog je osvetio njegov sin Horus. Uprkos najoptimističnijim predviđanjima nauke koja se bavi proučavanjem DNK, nikada nećemo sa sigurnošću znati vladarske loze (i identitet mumifikovanih ostataka mnogih ključnih aktera), usled čega postaje diskutabilna svaka uredna podela na dinastije.

Iako sami stari Egipćani sopstvenu istoriju izvesno nisu posmatrali nimalo slično nama, postoje nepobitne potvrde da su vodili obimne i detaljne spiskove svojih vladara, beležili rodoslove elitnih porodica i ostavljali zapise o pojedinim značajnim događajima. No ipak moramo biti oprezni da ne bismo umislili kako su stari Egipćani bili nekakvi